

Preprint

Hans-Peter Großhans, *Theologischer Realismus: Ein sprachphilosophischer Beitrag zu einer theologischen Sprachlehre* (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 34), Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1996; ix + 298 pp., DM 198, ISBN 316145911.

In deze Tübingse dissertatie onderzoekt Hans-Peter Großhans of, en zo ja, op welke wijze, het mogelijk is een 'theologisch realisme' (volgens hetwelk een transcendente goddelijke realiteit geheel of gedeeltelijk onafhankelijk van het menselijk denken bestaat) te verdedigen. De uitdrukking 'theologisch realisme' ontleent G. aan een artikel van Janet Martin Soskice. Deze ontleening wijst reeds de richting die G. tracht te gaan: zonder zijn hermeneutisch georiënteerde achtergrond te verloochenen, onderzoekt hij enkele realistisch georiënteerde ontwerpen die afkomstig zijn uit het actuele realisme-antirealisme-debat in de analytische wijsbegeerte. Daarbij wijkt G. af van de gebaande paden in de analytische godsdienstfilosofie door voor de articulatie van zijn realistische positie vooral te rade te gaan bij Putnam, Wittgenstein en D.Z. Phillips, terwijl Wittgenstein, en vooral Phillips, meestal eerder non-realistisch worden geïnterpreteerd. G. zoekt aansluiting bij het interne realisme van de latere Putnam, dat vasthoudt aan de verwijzing naar een buitentalige werkelijkheid, zonder aan te nemen men de vraag naar die werkelijkheid buiten elk conceptueel kader om kan stellen. Men stelt de vraag naar de buitentalige werkelijkheid noodzakelijkerwijs altijd binnen een conceptueel kader, en het is mogelijk dat er meer dan een adequaat ('waar') conceptueel kader is. 'Waarheid' is dan synoniem met 'rationele aanvaardbaarheid'. Wat mensen in een theorie beweren, kan corresponderen met de buitentalige werkelijkheid, maar die correspondentie is – i.t.t. de genoemde rationele aanvaardbaarheid – niet vaststelbaar. Volgens G. laten in de hedendaagse religieuze epistemologie zowel de 'reformed epistemology' als het 'wittgensteiniaans fideïsme' zich als vormen van intern realisme beschrijven. Hij bespreekt Alvin Plantinga als voorbeeld van de eerste stroming, Phillips als voorbeeld van de tweede, en valt de kritiek van Phillips op Plantinga bij. Via Phillips komt G. zo bij Wittgenstein uit, en stelt – aan de hand van een analyse van Wittgensteins *Philosophische Untersuchungen* – de vraag of het Wittgensteiniaans fideïsme vast kan houden aan een ontologisch realisme, en een kennistheoretisch scepticisme kan vermijden. Beide vragen worden voluit met 'ja' beantwoord, en tenslotte illustreert G. de adequaatheid van een wittgensteiniaanse benadering door in een laatste hfst. de 'grammatica' van het godsbegrip in hoofdlijnen te schetsen. Dit is een indrukwekkende duitstalige inleiding in belangrijke delen van de analytische godsdienstfilosofie, waarbij vooral de volgehouden pendelbeweging tussen godsdienstfilosofie en analytische filosofie in bredere zin (m.n. Putnam, Kripke, Davidson en Wittgenstein) veelal verhelderend werkt. De door G. verdedigde realistisch-wittgensteiniaanse positie is niet nieuw, maar is een interessante optie die hier met verve gepresenteerd wordt. Waar het gaat om de vraag waarom deze positie te prefereren zou zijn boven alternatieven (bijv. Plantinga's positie), komt G. helaas niet veel verder dan een herhaling van Phillips' argumenten. Het hfst. over de grammatica van het godsbegrip stelt teleur. Niet alleen gaat het grotendeels op aan een analyse van verschillende theorieën over de betekenis van eigennamen, maar ook laten verschillende schetsmatige suggesties van de auteur zich gemakkelijk misverstaan. Wanneer hij bijvoorbeeld het feit dat in verschillende vroomheidstradities verschillende eigenschappen van God beklemtoond worden, probeert te verklaren door die eigenschappen als 'familiegelijkenissen' in wittgensteiniaanse zin te zien (252-253), lijkt hij de plank mis te slaan. Familiegelijkenissen doen zich voor tussen meer leden van een familie, of tussen meer zaken die met een begrip aangeduid kunnen worden (bijvoorbeeld spellen: er is geen definiërend kenmerk dat alle spellen gemeen hebben, maar wel een bepaalde 'familiegelijkenis'). Zouden Gods eigenschappen familiegelijkenissen in deze zin zijn, dan veronderstelt dat het bestaan van meer goden! Vermoedelijk bedoelt G. (zonder het te zeggen), dat zich ondanks de verschillen in beklemtoonde eigenschappen toch zekere familiegelijkenissen laten vaststellen tussen de godsbegrippen in verschillende vroomheidstradities. Ook dan suggereert de term 'familiegelijkenissen' echter het bestaan van meer goden.

Marcel Sarot